

רבי משה פיינשטיין זצ"ל

ר"מ תפארת ירושלים בנוא יארק
בעל האגרות משה ודברות משה

בענין שיעור כתובה בזמננו¹

בע"ה ב' דר"ח תמוז תשמ"ב

מעלת כבוד חתני כבני, אהוב וחביב ויקר כש"ת הרב הגאון משה דוד טענדלער שליט"א!
הנה² איפסק בכתובות ריש דף נ"ד³ דאינה יכולה לפחות מכתובה לא בשעת נישואין ולא
לאחר נישואין לא בתולה ולא אלמנה ופסקו כן הרמב"ם⁴ ורוב הפוסקים. ואפילו לדעת קצת
הפוסקים שהביא המחבר באבן העזר סימן ס"ו סעיף ט שמהני אחר הנישואין⁵, הא על כל פנים
לא שייך זה אלא בשגירשה או נתאלמנה תיכף כשאמרה: התקבלתי; אבל כשדר עמה הא כיון
שבעילתו בעילת זנות מחוייב לכתוב לה אחרת, שאם כן בני תורה ואפילו בסתם אינשי אין
לחוש לזה. ואפילו אם יש עדים או שטר שמחלה ופחתה כתובה, ברור לנו שכיון ששה עמה
בודאי כתב לה כתובה אחרת; ואפילו לא כתב, סמך על מה שאיכא בידה הכתובה שכתב לה.
ואפילו אם נימא שכבר נפסלה ולא מתכשר שוב שטר הכתובה שנפסלה בכתיבת השטר שקבלה
הכתובה⁶; יש לנו לומר שהם היו סבורין שלא נפסלה הכתובה. אבל ודאי כל זמן שאין בידו
שטר כזה אין לחוש, אפילו יאמר שהיה לו ואבד אינו כלום וכל שכן כשלא אמר זה. ובלאו
הכי הא לדינא יש לפסוק כהרמב"ם ורוב הפוסקים שאין מחילתה וגם קבלתה ממש כלום, ויש
לה הכתובה אפילו בגירשה ונתאלמנה תיכף ולא שהה עמה כלל.

1 נדפס בשו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ד סימן צב (והוגה מצילום גוף כתב יד הגר"מ פיינשטיין), וניתוספו כאן
הערות ע"י הרב יוסף יצחק קעלער ש"י מקרין הייטס.

2 השאלה הראשונה היא במי שאחרי השירוקים כתב שטר שאם ימות יתן לה אלף זוז, ולא הזכיר חוב הכתובה;
ואח"כ כתב לה כתובה – אם השטר השני מבטל את השטר הראשון.

3 ע"ב במשנה: 'רבי מאיר אומר: כל הפוחת לכתולה ממאמץ ולא למנה ממנה – הרי זו בעילת זנות', וכתב הרמב"ם
בפירוש המשניות ריש פרק חמישי דמסכת כתובות: 'זהלכה כרבי מאיר' (ולא כרבי יהודה דאמר שם: 'אם רצה כותב לכתולה
שטר של מאתים, והיא כותבת לו: התקבלתי ממך מנה; ולא למנה: מנה, והיא כותבת לו: התקבלתי ממך חמשים זוז')
[ובאגרות משה שם נדפס בטעות: ריש דף נ"ז].

4 הלכות אישות פי"ב ה"ח: 'התנה עמה לפחות מעיקר כתובתה, או שכתב לה מאתים או מאה עיקר כתובה וכתבה
לו שנתקבלה מהן כך וכך – והיא לא נתקבלה; תנאו בטל. שכל הפוחת לכתולה ממאמץ ולא למנה ממנה הרי זו בעילת
זנות'.

5 שכתב שם: 'כל הפוחת משיעור הכתובה בעילתו בעילת זנות. לא מבעיא אם כתבה לו אחר כך: התקבלתי ממך
הכתובה או מקצתה, דאז אין לה לדעת קצת פוסקים; אלא אפילו התנה בשעת קידושין שלא יהא לה כתובה או שפחתה
משיעורה אע"פ שתנאו בטל ויש לה כתובה משלם, אפילו הכי בעילתו בעילת זנות – כיון שהיא סבורה שאין לה, לא סמכה
דעתה'. הרי שאם פחת משיעור הכתובה בשעת קידושין, לכל הדעות תנאו בטל ויש לה כתובה משלם; ואם כתבה לו אחר
כך: התקבלתי ממך הכתובה או מקצתה, לדעת קצת פוסקים אין לה מה שהיא כותבת שנתקבל ממנו אע"פ שלא קיבלה.
והיא דעת המרדכי בבבא קמא פרק החובל (על הא דאמרינן התם (דף פט ע"א): 'כל לגבי בעלה – ודאי מחלה' שכתב
(ברמז צג): 'ודוקא ע"י שכתבה: התקבלתי, אבל במחילה בעלמא לא הוי מחילה כשכבר נשואה'. הובא בחלקת מחוקק שם
ס"ק יג ובית שמואל שם ס"ק ט [וכתב הבית שמואל שם בסוף ס"ק ט דמשמע במרדכי שם, דגם אם התנה בשעת קידושין
שלא יהא לה כתובה תנאו קיים אם כתב את תנאו; אבל הטור סבר דדוקא מחילה מהני בכתב אבל תנאי לא מהני אפילו
בכתב, וכדמשמע בכתובות נא, ב: 'אי בעית אימא רבי יהודה – התם כתבה ליה: התקבלתי, הכא לא כתבה ליה: התקבלתי']].
6 באם כתב מאתים לכתולה וכתבה לו הבתולה על שטר 'התקבלתי ממך מנה', או כתב מנה לאלמנה וכתבה לו
האלמנה על שטר 'התקבלתי ממך חמשים'.

וא"כ נמצא דכל הסכם שבינייהו שעשו בשעת השידוכין שהוא בזמן שלא היה חיוב כתובה ולא כתב בהתחייבותו לה שהוא לתוספת כתובה, אין זה שייך להכתובה כלל ואין לזה לא קולי ולא חומרי כתובה. ולא מיבעי כשקנו בקנין סודר, שברור שכן היה, וגם אם נכתב שטר על זה בהא דשטר תנאים נכתב שעשו זה בקנין סודר, שלא שייך זה להחייבים הכרחים דעליו דנעשו בשעת הנישואין כחיוב כתובה וכל תנאי כתובה שיש עלייהו פרטים אחרים בחיובים אלו כהא דחשיב בריש פרק אף על פי⁷; אלא אף בלא עשו קנין סודר עלייהו שסמכו שיהיה מדברים הנקנים באמירה⁸ נמי, מכיון שלא הזכירו שבחיובים שכתבו נכללה גם הכתובה אין הכתובה בכלל. וכל שכן אם נצטרך לומר שמה שכתבו הכתובה היה זה שלא לצורך שזה לא אמרינן. ועיין בכתובות דף מ"ד⁹ ששני שטרות היוצאין בזה אחר זה שבאם איכא איזה הוספה בשטר השני מקיימין שניהם¹⁰ ואם ליכא שום הוספה אמר רב נחמן דביטל שני את הראשון, הרי שלא שייך לומר שלחנם ולשחוק בעלמא כתבו שטר השני, וכל שכן הכא שלא נאמר בשטר ראשון כלל ענין חוב הכתובה אלא שטר ליתן להאשה כשימות אלף זוז וכדומה, ובשעת הנישואין כתבו הכתובה, שליכא לנו סתירה ושום תמיהא על זה; דהא שני שטרות על שני החיובים הן: על החיוב שנתחייב בעצמו שטר אחד, ועל החיוב שחייבוהו משום שטר אחר שהיא הכתובה שכותבין בשעת החופה.¹¹

ואגב אכתוב בקיצור עצם שיעור כתובה בזמנינו במדינתנו כפי מה שהוריתי במקום ששייך להורות, דבגירושין לא שייך להורות מאחר שרגמ"ה אסר בחרם לגרש בעל כרחא שהוא תלוי במי שרוצה בהגירושין [ש]אם יצטרך בין הבעל בין האשה הוא מוכרח ליתן לצד השני עד שיתרצה ליתן או לקבל הגט כפי שמבקש, אבל נוגע זה לאלמנה וליבמה כשרוצה לחלוץ ולשלם לה כתובתה כשנשארו ממון ונכסים מה.. ולפעמים רחוקים גם לגירושין כשנתרצית להתגרש כשיתן לה הכתובה כדין.

שעד המלחמה הראשונה שהיו מעות כל מדינה ומדינה במדוייק, היו משלמין לכתובת בתולה ע"ה רובל¹² במדינתנו ברוסלאנד¹³ ולא למנה החצי מזה; אף שבהכתובה נכתב: ס"ה מאתים זקוקים כסף¹⁴, וזקוק הוא ט"ז לוט שהיה זה חצי פונט¹⁵. וביאר הגר"א¹⁶ שתיקנו לכתוב

7 דאמר רבי איבו אמר רבי ינאי: תנאי כתובה ככתובה דמי (כתובות נד, ב), כהא דתנן התם: 'אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף', ומפרשין בגמרא (שם) ששם כתובה על התוספת כאילו היו חלק מהכתובה ממש, עיין שם בארוכה.
8 דאמר רב גידל אמר רב: כמה אתה נותן לבנך? כך וכך! וכמה אתה נותן לבתך? כך וכך! עמדו וקידשו – קנו; הן הן הדברים הנקנים באמירה' (כתובות קב, ב. ושם נסמן).

9 ע"א 'אמר רב נחמן: שני שטרות (של שדה אחת של מכר או מתנה) היוצאין בזה אחר זה (כגון שכתבן ראובן לשמעון אחד בניסן ואחד בסיון), ביטל שני את הראשון (ואם כתב לו אחריות וטרפוה ממנו אין גובה אלא מזמן שני).

10 כדאמר רב פפא שם: 'ומודה רב נחמן דאי אוסיף ביה דיקלא (בשטר בתרא), לתוספת כתביה (ולא לבטולי לקמא).
11 עיין בארוכה בשו"ת אגרות משה שם.

12 שהיו ת"ק גילדאן, שזה היה תרגום של זהובים, וגילדאן אחד היה ט"ו קאפעקעס שהיו מאה ברובל (אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן צא (מיום כ תמוז תש"מ לנכדו הרמ"ד טנדלר)).

13 קודם המלחמה העולמית הראשונה שהתחילה בשנת תרע"ד (אגרות משה שם).

14 היינו נוסף על חיוב הכתובה מעיקר הדין מאתים זוז לבתולה, שכותבין לה 'ויהיבנא ליכי מאתן כסף זוזי דחזי לך מדאורייתא' (שהוא שני פונט כסף, כי כל מנה שהוא מאה זוז הוא 'פונט' דהיינו ליטרא של י"ב אונקיות (וזוהו מה שאנו אומרים בפיטום הקטורת: 'שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה.. הצרי והצפורן והחלבנה והלבונה, משקל שבעים שבעים מנה'. ותן לחכם ויחכם עוד)); ישנו הנדוניא שהוא מאתים זקוקים כסף צרוף, כמו שכותבים בהמשך הכתובה לבתולה: 'ודן נדוניא דהנעלת ליה בין בכסף בין בזהב בין בתכשיטין במאני דלבושא בשמושי דירה ובשמושא דערסא הכל קבל עליי.. חתן דנן במאה זקוקים כסף צרוף, וצבי.. חתן דנן והוסיף לה מן דיליה עוד מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן. סך הכל מאתים זקוקים כסף צרוף'.

15 נמצא שמאתים זקוקים כסף צרוף היינו 'מאה פונט כסף צרוף' כמו שכתב באגרות משה אבן העזר ח"ד סימן צא.

16 בבאורי הגר"א יורה דעה סימן ש"ה ס"ק ד: 'בימות הראשונים היה מטבע שלהם כסף צרוף וגדול והיה בשביל

זה כסף בזול מאד, עד שהיה זקוק שהוא ט"ז לוט שנקרא בלשונינו: מאר"ק – בשני זהובים, ולכל היותר: בשני זהובים וחצי; שלכן כתובה שלנו שתקנו האחרונים, מאתים זקוקים – הם: ת' זהובים, ובמקום אחר: ת"ק זהובים. ואח"כ התחילו לזייף המטבעות ולתת נחשת בתוכו, ונתייקר הכסף, עד שבימי מהרי"ל היה זקוק חמשה זהובים כמו שכתוב שם בסימן פ', ואחריו בימי מהרי"ו היה זקוק בששה זהובים כמו שכתב בתשובותיו בסימן י"ד, וכן הוא חשבון של הרב: זקוק – ששה זהובים, נמצא ה' לוט ושליש שהוא שליש זקוק [כמו שכתב הגר"א לעיל מיני: 'ושקלו האחרונים ומצאו] ששה' סלעים כסף של פדיון הבן הם] במשקל קיסר: ה' לוט ושליש] – ב' זהובים, וכן כתב בנחלת שבעה. אבל עכשיו שנתקלקלו המטבעות ונזדיפו מאד מאד לא שערם אבותינו.. ומכל מקום הכתובה לא נשתנה אע"פ שכותבים זקוקים מ"מ כל כהאי גוונא אדעתא דמנהגא כמו שכתב הרי"ף בריש פרק ז' דיבמות, ונשארו אמונה הראשון שלא נשתעבדו רק ת' או ת"ק זהובים. וכן כתב מהרי"ו שם למנהגם. ושיעור הכתובה לחשבון הזה: לבתולה – ב' זהובים וחצי, ולא למנהג – זהוב ורביע. ומה שכתב הרב באבן העזר סימן ס"ו [סעיף ו']: לבתולה י' זהובים ולא למנהג ה' זהובים – היינו לר"ת שכתב שמנה הוא זקוק, וכתב מהרי"ל לפי זה בימי זקוק הוא ה' זהובים.. והו' ויש מי שמשער כתובת בתולה י' זהובים ולמנה חמשה זהובים שכתב [הרמ"א] שם, וכן כתבהו האחרונים; אבל לעיקר דינא אינו אלא ב' זהובים וחצי בימי מהרי"ו והרב'.

ולעזר דהזקוק הנזכר באגודה פרק חמישי דכתובות [סימן ע"ה] (שנעתק בשו"ת מהרי"ל [ס' ע"ו, ובדפוס: סימן פ]) שהוא מנה לדעת רבינו תם, לכאורה הוא ליטרא (פונט) למשקל קולוניא, על פי מה שכתב רש"י בפרשת תרומה (שמות כה, לט) ד"ה ככר: 'זהמנה ליטרא של כסף למשקל קולוניא'. והיינו ליטרא של י"ב אונקיות [כמו שהאריך בלקח טוב לרבינו טובי' בר' אליעזר מאריך יון ויש פרשת כי תשא (הועתק בספר הישר לרבינו תם) להתאים מה שכתב רש"י דהמנה הוא רק ליטרא (ולא ליטרא וחצי אונקיא כפירוש רבינו גרשום מאור הגולה בחולין דף פד ע"א) עם מה שנתבאר בפירוש רש"י על הפסוק בפרשת משפטים (שמות כא, לב) שלשים שקלים יתן 'זהשקל, משקלו.. חצי אונקיא למשקל הישר של קולוניא', והלא במנה יש עשרים וחמשה סלעים (ולא עשרים וארבע), שהסלע הוא שקל הקודש].

ובאגודה כתוב שהזקוק אינו שוה יותר מה' זהובים. וי"ל שהאגודה מעתיק פסק זה מספר המרדכי (כידוע שהאגודה שנערך ע"י הרב אלכסנדר זוסלין באשכנז, הוא אוסף של פסקי המרדכי ותמצית מתוספות שאנן על סדר הרי"ף (ראה ירושמינו ספר ששי ע' כה)). וקאי אודות תקופה שהיה זהוב אחד עולה ב' אונקיות וחצי של כסף למשקל קולוניא (ולכן נתנו לפדיון הבן זהוב אחד); ומנה שבעיקר כתובת אלמנה שהוא ליטרא של י"ב אונקיות עלה קצת פחות מחמשה זהובים, וכתובת בתולה 'דחוי ליכי מדאורייתא' שהוא ב' ליטרא של י"ב אונקיות (דהיינו כ"ד אונקיות) למשקל קולוניא עלה קצת פחות מעשרה זהובים.

והמנהג לכתוב בכתובה נדוניא של 'מאתים זקוקים כסף' יסודו במנהג אשכנז הקדמון לכתוב לבתולה ק' ליטרא ולא למנהג נ' ליטרא, כמבואר בתשובת רבינו משולם ב"ר קלנימוס (מחכמי אשכנז בסוף תקופת הגאונים) לגבי נדוניא שבכתובת אלמנה: 'ואין פוחתין במקומנו מנ' ליטרא כסף' וא"כ נדוניא שבכתובת בתולה הוא ק' ליטרא (כמו שנדפס בשטר כתובה שבמחזור ויטרי ח"ב ע' 791 ס' תקנן: 'בכך בשבת בכך וכך לירח שנת חמשת אלפים וכך וכך לבריאת עולם.. ר' פלוני בר' פלוני אמר לה למרת פלוגיאת בתולתא דא: הוי לי לאינתו כדת משה וישראל.. ויהבנא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא.. וצביאת מרת פלוגיאת בתולתא דא בת ר' פלני והות ליה לאנתו. ודא נדונייא דהנעלת ליה מבית אבואה בין בכסף בין בדהב בין בתכשיטין בין בשימושי דירה בין בשימושי ערסא, סך הכל קיבל עליו ר' פלני החתן בר' פלני בחמשים ליטראין.. מכסף צרוף.. וצבי ר' פלני חתן דנן בר' פלני והוסיף לה מדיליה חמשים ליטראין אחרות כנגדן כיוצא בהן במתנה דליהווי לה מאה ליטראין בכתובתה'). והוא סכום הנדוניא ששמן עליו בחומר הכתובה (נוסף על דמי הכתובה) לכשתתגרש או תתאלמן [ועיין שם סימן תקנן: 'ולא למנה כתוב: ויהבנא ליכי מוהר כסף זוזי מאה דחזו ליכי מדרבנן; ובמקום בתולתא, כתוב: ארמלתא'].

וכן בכתובה שבספר ראבי"ה ס' תתקט "קיבל עליו.. בחמשים ליטראין.. וצבי.. והוסיף לה מדיליה חמשים ליטראות אחרות'.

ובמרדכי סוף מסכת כתובות (רמז רפא) נעתק תשובת המהר"ם מרוטנבורג: 'וששאלת כתובה שכתוב בה מאתן ליטרא ולא כתוב בה משקל ברזל, הכל לפי מנהג. בוירצבורק ובכל פראנקאה נהוג מאתים זקוקים דהיינו משקל מאה ליטרא שהן שני זקוקים. וברייניס יש מקומות שנהגין ק' ליטראין הלוי"א ש... ואי הוה באתרא דלא נהוג, נראה דנותן ק' ליטראין מאותו מקום, ידי בעל השטר על התחתונה.. כל שכן: היכא דרובא קרו לליטרא מטבע ליטרא; ואפילו מיעוטא לא קרו למשקל [ליטרא]: ליטרא סתמא, אלא: משקל ליטרא'.

שבזמן המהר"ם מרוטנבורג התחילו להשתמש בה'מארק' (שהטביעו לראשונה באנגליה בתור מטבע כסף צרוף במשקל ח' אונקיות שהוא שני שליש הליטרא של י"ב אונקיות) בוירצבורק ובכל פראנקאה, ונקרא בשם זקוק: 'מארק' של ח' אונקיות כסף צרוף (שהוא חצי 'פונט' של ט"ז אונקיות).

ואח"כ (כשנתייקר הכסף, שכבר הוציאו כסף רב ממכרות הכסף שבאירופה) נתייקר הכסף עד שה'מארק' (שהוא ח' אונקיות כסף צרוף) עלה ו' זהובים. וא"כ ה' לוט וקרינט (שהוא קצת יותר מב' ומחצה אונקיות למשקל קולוניא) כסף היה שיעור פדיון הבן, והיה מחירו קצת פחות מב' זהובים, ולכן צוה המהרי"ל להוסיף לפדיון הבן שיעור ב' זהובים (כמו

שכתוב במנהגי המהרי"ל הלכות פדיון הבן). וכתב בשו"ת מהרי" וייל סימן ק"ג (בתשובתו להרב פרץ) 'דמנהג המדינה במדינת ריינוס עד לקובלינץ ובכל מדינת ורנקן [=פרנקן], שוואבן, פייארן [=בייערן] (לבד רענגשפורק [=רענגסבורג]), בכל אותם מקומות נוהגים לכתוב לבתולה [נדוניה] מאה זקוקים כסף וכותבים בכתובה מאה ליטרין דכסף דהיינו מאה זקוקים ולא למנהג כותבין חמשין ליטרין כסף דהיינו חמשים זקוקים'. ועד"ז כתב בשו"ת מהר"ם מינץ סימן ק"ט שבנוסח הנדוניה שבכתובה לבתולה במנהג אשכנז (כששימש ברבנות באמבערג) קיבל עליו החתן הנדוניה הנעלה ליה מבי אביו ב'חומשין ליטרין, וצבי ר' עמרם הכהן חתן דנן והוסיף לה חמשין ליטרין, סך הכל מאה ליטרין דכסף' (נוסח הכתובה של ר' עמרם בן לוי הכהן שהיה חתנתו בבאמבערג בחדש אייר שנת ה'רכ"ט).

אבל 'בגליל התחתון דהיינו מקובלינץ והלאה: נדוניה שבכתובה בתולה ס' זהובים ואלמנה ל' זהובים' [שו"ת מהרי"ו שם] (ועיין הטעם על זה בשו"ת מהרי"ל החדשות ס' קצ"ג); ו'ברענגשפורק כותבין לבתולה מאה ליטרין במשקל הברזל דהיינו מאתים זקוקים, ולא למנהג חמשים ליטרין' [שו"ת מהרי"ו שם], ובשו"ת המהרי"ל החדשות (שם) כתב 'שלשון כסף צרוף נראה שהועתק מכתובת רענגשבורג ששמה ובערפורט נוהגין שהכתובה י"ב מאות זהובים למשקל הברזל' (שהוא מאה ליטרא. כמו שיתבאר לקמן שהליטרא למשקל הברזל (דהיינו ליטרא של ט"ז אונקיות למשקל קולוניא) היה שווה בזמן המהרי"ל י"ב זהובים). ובשו"ת מהר"ם מינץ שם כתב ש'במדינתנו' (היא מדינת פולין, לשם הגיע המהר"ם מינץ בתור אב"ד פוזנא בשנת ה'רל"ד) כותבין אותו כך 'מאה זקוקים כסף צרוף, וצבי והוסיף לה מן דילי' מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן, סך הכל מאתים זקוקים כסף צרוף'.

ובימיו של הרב שלום מנוישטאט ותלמידו המהרי"ל, היה הליטרא של ט"ז פונט שווה י"ב זהובים והמארק שווה ר' זהובים, שבשו"ת המהרי"ל החדשות ס' קצג כותב אודות שיעור הנדוניה שבכתובה במנהגי ריינוס ואושטרייך: 'וכן דנתי לפני מ"ו [המהר"ש] ז"ל כשהגיד לי דלעולם משערים [באושטרייך] ב' ליטרא [ווינער] בעד זקוק, כי [הנדוניה של] הכתובה מאתים זקוקים, ותמתי: מה זה השיעור? ואמרתי: ששמעתי שמקדם היתה המטבע [של ליטרא ווינער] חשובה, והיתה ליטרא ווינער שווה ג' זהובים, א"כ מכאן המנין ב' ליטרא בהזקוק [שהכתובה של מאתים זקוקים הם י"ב מאה זהובים, ולכן היו מתחייבים בהנדוניה שבכתובה: ארבע מאות ליטרא ווינער], והשתא שהוזלו המטבעות [הכסף של אושטרייך, משום שהתחילו לזייף ולתן נחושת בתוכן] – בכתובות כדקיימא קיימא [שאין נותנין באושטרייך רק ב' ליטרא ווינער בעד זקוק]; והשיב לי: דיתכן כדברי, כי זכר הוא שבימיו היתה שווה הליטרא [ווינער] ג' זהובים'. ומנהג ריינוס הוא לתת סכום ו' מאות זהובים בעד הנדוניה שבכתובה, משא"כ בני אושטרייך נותנים ד' מאות ליטרא ווינער כסף כמו שכתב המהרי"ל בתשובה הנ"ל.

ובשנת ה'קע"ט נפחת מטבע הזהוב ריינוס שבמקום שיהיה 98 אחוז זהב הופחת ל-79 אחוז זהב, כמו שכתב המהרי"ל וייל בתשובה שנדפסה בשו"ת מהרי"ו ס' יד בהשוואת הזקוקים כסף לזהובים מטבע ריינוס 'הזקוק כסף היה שווה מתחלה ר' זהובים ולא יותר, עד עתה תוך ב' שנים; שנפחתו מטבע הזהובים ואינם טובים כמו מטבע הראשונים, שווה הזקוק כסף יותר מו' זהובים', ואעפ"כ נשארו על המנהג הראשון שאין נותנין בריינוס יותר מו' מאות זהובים לנדוניה הכתובה (ועד"ז בשו"ת המהרי"ל החדשות הנ"ל כתב ש'במדינות אלו אע"ג שכותבים [סכום הנדוניה] במטבע פלורין [שלא נפחתה], אפילו הכי אין מגבין יותר מזהב ריינוס היוצא').

ושיעור פדיון הבן שהיה חמשת שקלים כסף (שהוא חומש המנה שהוא כ"ה שקלים) הוא לשיטת רש"י שתי אונקיות ומחצה כסף (כמו שכתב רש"י בפרשת משפטים כא, לב ד"ה שלשים שקלים יתן 'השקל, משקלו.. חצי אונקיה למשקל הישר של קולוניא') שהם חמשה לוט (שהלוט הוא חצי אונקיה למשקל קולוניא), אלא שהר' מנחם מירזבורק כתב לתת חמשה לוט וקוינט (שהקוינט הוא רביע הלוט) [ועל פיו נפסקה כן ההלכה בכל אשכנז ופולין], והגר"א כתב בבאורי הגר"א שצריך לתת חמשה לוט ושליש לוט שהוא שליש הזקוק (שהזקוק הוא ט"ז לוט) [והוא בהתאם לשיטת הגאונים שהשתמשו באונקיה של ת"פ שעורות, והוא האונקיה של טרוי. נמצא שעל חמשה לוט צריך להוסיף שליש הלוט שיהיה ב' וחצי אונקיה של טרוי], (שבחידישו מהר"ם מריזבורק (המובא ברש"ל ופרישה על הטור יו"ד סימן ש"ה) שיעור פדיון חמשה לו"ט ורביעית לו"ט (שרביעית לו"ט הוא קווינט"ט), וכתב הט"ז (שם ס"ק א) שהוא קצת אפילו יותר, וכתב הגר"א שהסך הכל הוא חמש לוט ושליש לוט) [ובסידור רבינו הזקן בהלכות פדיון הבן כתב ליתן שמונה לוט (של רוסיה) כסף, על פי שיטת הרמב"ם].

ומה שכתב הב"י באבן העזר סימן ס"ו (הובא בדרישה שם ס"ק ד) דהאשכנזים נוהגים לתת ארבע מאות פרחים זהב ('פלורין'), היה אפשר לומר משום דסבירא להו שב' זהובים 'פלורין' הוא מחירו של ליטרא של י"ב אונקיות כסף, ומה שאח"כ נתייקר הכסף היינו מצד סיבות צדדיות [שבאירופה נתייקר הכסף, כי את רוב הכסף שיכלו להוציא באירופה ממכרות הכסף כבר הוציאו בשנים הקודמות ונשאר מעט מאד כסף חדש (עד שבשנת ה'ר"י לא יכלו להוציא יותר כסף ממכרות הכסף באירופה, והדרך היחידה לייצר כסף זקוק היה להתיך את המטבעות או תכשיטים לכסף מזוקק)]. ובשו"ת מהר"ם מינץ סוף סימן קט: 'זקוקים דכתיבנא בכתובה, מרגלא בפיהם [של אנשי פוזנא שבמדינת פולין] דאניה פירוש משקל זקוק שהוא חצי ליטרא הנקרא בל"א מארק, רק פירוש של זקוק מנין מעות והוא מ"ח גדולים שקורים באלו מדינות: מארק – והוא ב' זהובים ריינוס; נמצא: [נדוניה שב]כתובת בתולה ד' מאות זהובים ריינוס, ולא למנהג ב' מאות זהובים ריינוס'.

והמנהג בליטא לתת ת"ק זהובים (שנוכר בדרישה הנ"ל) לכאורה היה אפשר לומר שהוא פשוט בין מנהג פולין לתת ארבע מאות זהובים ריינוס למנהג ריינוס לתת שש מאות זהובי ריינוס (ועל דרך הפלפול י"ל שהוא ע"פ מנהג רוב מדינות

מאתים זקוקים כסף בימות הראשונים שהיה אז כסף זול מאד, שמשקל זקוק שהוא ט"ז לוט היה רק שני זהובים דמאתים זקוקים היו ת' זהובים. וכנראה שהזהוב הוא הדינר שהוזכר בגמרא או זוז בכסף צורי¹⁷, שזהו שיעור הכתובה לתוספות ולרוב הפוסקים, שלכן התקינו מאתים זקוקים לבתולה ומאה זקוקים לאלמנה, משום דהנהגה עור מכבר ליתן לכל בתולה ככתובת כהנים¹⁸, והנהיגו שגם לאלמנה יתנו לכל אלמנה וגרושה מאתים זוז כתקנתא האמצעית דאמר רב אשי בכתובות דף י"ב¹⁹ דהיתה בראשונה להנהגת כהנים, דהא מה שחזרו ותיקנו דלא למנה יהיה רק מנה היה רק משום דהנהיגו זה רק לכהנות היו פרשי מיניהו מטעם דאמרי: עד דנסבין אלמנת כהנים ניזיל וניסב בתולת בת ישראל, אבל מכיון שהנהיגו כן לכל האלמנות אף לבת ישראל שלא שייך [חשש] זה, הנהיגו להוסיף גם לאלמנה דלא ליזלזלו בהו כתקנה האמצעית. וכתיקון זו נוהגין אנו בני אשכנז עד היום²⁰.

אשכנז לכתוב 'מאה ליטרין דכסף', והלא הליטרא בזמן האגודה היה שוה ה' זהובים, ונשאר המנהג מאז לתת חמש מאות זהובים).

17 כלומר שארבעה דינרים היו שקל בכסף צורי, ומאה דינרים היו מנה בכסף צורי [וראה בלקח טוב לר' טוביה בר' אליעזר מארץ יון (בזמן רש"י) ריש פרשת כי תשא (נעתק בספר הישר לרבינו תם) כי השקל הוא משקל רט"ז שעורות, והאוקיא (למשקל קולוניא) הוא משקל ת"ג שעורות, וחצי האוקיא הוא משקל רכ"ה שעורות; נמצא כי המנה שהוא ליטרא (פונט בלשון אשכנז) הוא י"ב אוקיא (למשקל קולוניא) והוא כ"ה שקלים; אבל בפירוש רגמ"ה לחולין דף פד ע"א מפרש כי המנה הוא ליטרא וחצי אוקיא, וכנראה שהוא מפרש שהשקל משקלו בדיוק חצי אוקיא וא"כ כ"ה שקלים הם ליטרא (של י"ב אוקיא) וחצי אוקיא].

18 ומשפחות מיוחסות, כדאיתא בנחלת שבעה סימן י"ב אות מ"ז בסופו (אגרות משה שם).

19 סע"א ורע"ב: 'שתי תקנות הור (לא למנה בת כהן), מעיקרא תקינו לבתולה ארבע מאות זוז ולא למנה מנה, כיון דחזו דמולולי בהו (ופירש ר"י: שמקצת בני אדם היו נמנעים מלנושאם לפי שהיו קלות בעיניהן שאין לה כתובה אלא רביע ממה שיש לה לבתולה) תקינו להו מאתן, כיון דחזו קא פרשין מיניהו (לגמרי) דאמרי: עד דנסבין אלמנת כהנים ניזיל וניסב בתולת בת ישראל (והיו קופצים קודם על בתולות ישראל, ולא היה שום אדם קופץ על אלמנה בת כהן), אהדיניהו למיליהו'.

20 אבל בביאורי הגר"א יורה דעה שם כתב דהמנה הוא זקוק של כסף (וגם מימי המהר"ש מנוישטאט והמהרי"ל ואילך שהזקוק הוא מארק של ח' אונקיות, הנה המנה שהוא י"ב אונקיות הוא זקוק וחצי), ומאתים זקוקים כסף צרוף הוא הנדוניה שנתחייב בה החתן יתר על הכתובה דחזי ליכי מדאורייתא שהוא שתי מנה לבתולה (עיי' בארוכה בדרישה על טור אבן העזר סימן ס"ו ס"ק ד).

והמנהג לכתוב בכתובה נדוניה של 'מאתים זקוקים כסף' יסודו במנהג אשכנז הקדמון לכתוב לבתולה ק' ליטרין ולא למנה נ' ליטרין, כמבואר לעיל בארוכה.

אלא שבזמן רבינו משולם בר קלונימוס ורש"י ור"ת וראב"ה והאגודה היה הליטרא י"ב אונקיא.

ובימי המהר"ם מרוטנבורג אחרי שהנהיגו את מטבע המארק הנקרא בלשון הקודש זקוק שיש בו ח' אונקיות, ומשקל הליטרא של ט"ז אונקיות שהם שני זקוקים, היה נהוג בוירצבורג ובכל פראנקיאה בנדוניה של כתובה 'מאתים זהובים דהיינו משקל מאה ליטרא שהן שני זקוקים', אבל ברייניש יש מקומות שנוהגין ק' ליטרין הליא"ש.

וכן בימי המהר"ש מנוישטאט ותלמידו המהרי"ל הנה ברוב המדינות והערים דריינוס המשיכו לכתוב מאה ליטרין לבתולה וחמשים לאלמנה, והתכוונו למאה זקוקין לבתולה וחמשים לאלמנה נמצא שמנה מאות אונקיות כסף צרוף לבתולה וארבע מאות לאלמנה. ומכיון שהזקוק היה שוה ו' זהובים מעות ריינוס היו נותנים שש מאות זהובים ריינוס. אבל באושטרייך כתבו: 'מאה ליטרין למשקל הברזל', וליטרא למשקל הברזל היינו הפונט של שני זקוקים כי הזקוקין הם ה'מארק' (ח' אונקיות) שהוא חצי ליטרא (כלומר: א האלבע פונט) של ט"ז אונקיות, נמצא סך הכל הנדוניה לבתולה היה מאתים זקוקים. ובאושטרייך נהגו לתת ארבעה ליטרא ווינר בעד ליטרא למשקל הברזל, ונתנו ארבע מאות ליטרא ווינר נדוניה לבתולה, אבל ברעגנשפורק דגרירי בתר מנהג אושטרייך כתבו: 'מאה ליטרין למשקל הברזל' שהם מאתים זקוקים, ונתנו י"ב מאות זהובים ריינוס (שהזקוק היה שוה ו' זהובים ריינוס בימי המהר"ש מנוישטאט ותלמידו המהרי"ל) [שו"ת המהרי"ל החדשות סי' קצג. תשובת המהר"י ווייל להרב פרץ (בשו"ת מהרי"ו סי' קי"ג)].

וכשכא המהר"ם מינץ לפוזנא שבפולין (בשנת ה'רל"ד) ראה שכותבים שם 'מאתים זקוקים כסף צרוף', אבל אין נותנים שם רק מ"ח גדולי פוליש בעד זקוק [כמו שכתב בשו"ת מהר"ם מינץ סי' קט בסופו] (מכיון שה'מארק' היה שוה מ"ח גדולי פוליש, שהגדול 'גראשין') היה משקלו ארבע פשיטין למשקל הברזל, וא"כ היה המארק שוה קצ"ב פשיטין פולין, שהיו שוים ק"ס פשיטין אנגליה (שהוא משקל ה'מארק' שהוא שמנה אונקיות כסף צרוף) [ובזמן המהר"ם מינץ כבר הכניסו יותר

אבל כתב הגר"א שאף שכתוב בשטר הכתובה: מאתיים זקוקים, לא היו גובין גם אחר שנתייקר הכסף בימי מהרי"ל ובימי הרמ"א נתייקר עוד יותר והיה הזקוק חמשה וששה זהובים, לא גבו אלא ד' מאות זהובים ובאיזו מדינות ת"ק זהובים, שהיו סך הזהובים בשעה שתיקנו הראשונים לכתוב זקוקים שהוא הרבה יותר משובח.. ליכא צורך, וכל כהאי גוונא אדעתא דמנהגא הוא, שלכן אף שבימי הגר"א נתייקר הכסף עוד יותר ובשנים האחרונות נתייקר הכסף עוד יותר, היו גובים בהרבה מקומות ת' זהובים שהיו ששים רובל ובהרבה מקומות היו ת"ק זהובים שהיו ע"ה רובל לבתולה והחצי לאלמנה. וכן נהגו במקומי שהיה בפלך מינסק ועוד הרבה פלכים, וכמדומני שהיה כן ברוב המקומות.

על כל פנים חזינו: שכשראו הראשונים ששיעור הכתובה לא היה שום חשיבות להמנע בשביל זה מלגרש וגם לא היה בזה שום חשיבות דממונא להנשים, בשביל זה תיקנו לכתוב שמתחייבין במאתים זקוקין לבתולה ומאה זקוקים לאלמנה. א"כ בשנים אלו במדינתנו בארצות הברית ובעוד מדינות דלא רק ע"ה רובל שהיו ארבעים דאלאר ואף לא מאתים דאלאר לא נחשבו כלום לענין מניעה אף לענין שבעניים להמנע בשביל זה מלגרש אשתו וליכא בזה שום חשיבות דממונא ואדרבה הוא כגנאי להו שבשביל סך קטן כזה שלא ראוי להיות בזה אפילו זמן קצר וששום איש בעולם אפילו עני גדול לא ימנע מלגרש בשביל זה שהיה שייך לחכמים לתקן בשביל זה, אם כן ודאי גם בזמן כזה הוא בכלל התקנה שתהא הכתובה מאתים זקוקים ממש לבתולה ולאלמנה מאה זקוקים ממש, ומסתבר שבשביל זה הניחו לכתוב זקוקים גם בכל מאות השנים אף שכבר לא היה צורך לזה והתחילו לגבות רק מאתים זהובים²¹, להודיענו שהתקנה לא נתבטלה שאם יהיה עוד זמן כזה שליכא חשיבות בסך הזהובים איכא תקנתא להתחייב לגבות ממש מאתים²² לבתולה ומאה²³ לאלמנה.

וגם בלא זה הא גם מעצם חיוב דע"ה רובל שהיה ערך ארבעים דאלער כשהיו מטבעות השטרות דמדינה זו שוה כסף ממש הרי גם עתה שוה הרבה יותר כששה פעמים או יותר, וגם זה ליכא חיוב על סוכנות הבאנק דמדינה ליתן. שזה ברור שגם בלא תקנת' דקדמא להתחייב ק' זקוקים הוה חיוב מדינא כהמעשה שלנו שהוא ארבע מאות [זהובים] לבתולה ושתי מאות לאלמנה, לשלם בכסף צרוף. ואם דהבא כספא²⁴ היה לן לחייב ליתן כפי שיווי משקל דהבא דהיה שהיו השנים כתיקונם, שהיה זה קודם שנת תרד"ע. אבל מתקנתא דזקוקים שהיה בזמן

נחושת בגדולי פולין, וכבר לא היה במ"ח גדולי פולין שיעור זקוק של כסף צרוף; ואעפ"כ המנהג לא זו ממקומו בפולין שלא לתת יותר ממ"ח גדולי פולין לכל זקוק של המאתים זקוקים שכותבין לבתולה].

21 לאלמנה, וארבע מאות לבתולה (ובמקומות אחדים מאתים וחמשים זהובים לאלמנה, וחמש מאות לבתולה).

22 זקוקים כסף צרוף (שהוא 'מאה פונט כסף צרוף', כנ"ל).

23 זקוקים כסף צרוף (שהוא חמשים פונט כסף צרוף).

24 כלומר: אי נימא דדהבא טבעא (דשקלינן וטרינן בבבא מציעא מד, ב אי דהבא טבעא הוי או פירא. וכתב רבינו חננאל שם מה, ב ד'סוגיין לבית הלל דהבא טבעא הוי.. ודסתם לן (רבי במשנתנו): הזהב קונה את הכסף, דמשמע דהבא פירא; הוה אית לן לאוקומה: דלגבי כספא בלחוד הוי פירא, אבל לכל מילי.. טבעא הוי.. ומסיק דליתנהו להני כולהו, אלא אמר גאון: הלכה דהבא פירא הוי, ומיקני אפילו בחליפין. וכתב הרי"ף דכיון דאשכחין ליה לרבי יוחנן דסבר דהבא לגבי כספא פירא הוי כזקנותיה דרבי ולגבי פירי טבעא הוי וליכא מאן דפליג עליה בכולהו אמוראי, שמעינן דהכי היא הלכתא.. הדין הוא סברא דילי; ורבינו חננאל ז"ל נמי הכי סבירא ליה: דדהבא אע"ג דלגבי כספא פירא הוי, לגבי פירי ושאר מטלטלי טבעא הוי. אבל רבינו האי גאון זצ"ל פליג על הא מילתא ואמר: דדהבא פירא הוי לכל מילי ומיקני בחליפין, ואנן כתבינן מאי דסבירא לן. וכתב הרי"ף: 'ברם צרכינן לברורי דלאו כל דינרי דהבא הוו טבעא לגבי פירי אלא דינרין דסגיין בההוא אתרא וזבני ומזביני בהו אינשי הוא דהוו טבעא, אבל דינרי דמיפסלון ולא זבני ומזביני בהו.. כגון הני ודאי לא הוו טבעא כלל אלא פירא נינהו לכל מילי. והאי דינא נמי בטיבעא דכספא דאתרא דלא סגיין.. דכיון דלא סגי הוה ליה פירא ומיקני בחליפין'.

הקדמונים חזינן שבזמן ששיעור הכתובה בדינא לא חשיבא להמנע מגירושין, ולחשיבותא דחינא תיקנו להתחייב בשיעורא דזקוקים שיש להתחייב בזקוקים; וניתוסף שאף חיובא ממש מדינא איכא על זה שלא סגי לשלם הכתובה בדאלארן בשטרות המדינה אלא דוקא כפי ששוין ע"ה הרוכל (או ארבעים הדאלאר) שנעשו מכסף צרוף, אבל יש לחייב לשלם בשוויי הזקוקים מאתים לבתולה ומאה לאלמנה²⁵. זהו הנראה לענייט דעתי ברור. אך שמא טוב לפשר בזה.

וגם דבר נחוץ הוא להודיע מה שאמתי איזה פעמים, שישנו עוד חיוב כהחייב דנכסי צאן ברזל שצריך לשלם להאשה כשמגרשה או נתאלמנה כדין הכתובה. דהא מפורש בגמרא שסעודת הנישואין מחוייב החתן לעשות, דהא בשביל זה נאמן כשאומר: פתח פתוח מצאתי, כדאמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר: 'חכמים תיקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה, והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי נאמן'²⁶, ואמר רבא הטעם משום חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה²⁷, ואם הכלה עושה הסעודה כמנהגו הרי אין לו להיות נאמן, ולא הוזכרו חילוק לומר שאם הכלה עשתה הסעודה אינו נאמן! וגם הא זה

25 ולפי מה שנתבאר לעיל בהתשובה שמאיתם זקוקים היינו מאה פונט (של ט"ז אונקיות) כסף צרוף (כי הזקוק הוא ה'מארק' של ח' אונקיות כסף צרוף), י"ל בפשטות הטעם שכותבים זקוקים ולא זהובים: כי זה שמעריכים את הנדוניא בזהובים הוא להקל בזמן שלא היו מטבעות כסף בנמצא; אבל אם מחירו של הזהב ירדקע שחקים והכסף עומד על מחירו, פשיטא ששוויי הכתובה הוא בזקוקים כסף ולא בזהובים. ובל"ב שנים האחרונות (תש"מ-תשע"ב) מחירו של הזהב הרקיע שחקים, אבל הכסף עמד על 28 דולר לאונקיא (הגם שהיו במשך שנים אלו עליות וירידות, אבל בדרך עילה ועלול, עד שבחודש סיון תשע"ב עומד הכסף על 28 דולר לאונקיא בקירוב, שהוא בערך השיעור שהיה שנה בשנת תש"מ).

והנה אילו היה כל זקוק שמנה אונקיות למשקל טרוי, נמצא שמאיתם זקוקים כסף צרוף הוא 44 אלף דולר ושמנה מאות דולר בקירוב; אבל מכיון שהזקוק הוא שמנה אונקיות למשקל קולוניא, ומאיתם זקוקים הם אלף ושש מאות אונקיות למשקל קולוניא שהם אלף וחמש מאות למשקל טרוי, ומחיר הנ"ל של דולרים לאונקיא של כסף הוא באונקיות למשקל טרוי העודף על משקל קולוניא (שכל חמש עשרה אונקיות למשקל טרוי הם שש עשרה למשקל קולוניא); נמצא שמאיתם זקוקים כסף צרוף הם ארבעים ושתיים אלף דולר בקירוב. והנדוניא שמתחייב בו החתן במאיתם זקוקים כסף צרוף הוא בהוספה למאיתם זקוקים דחוי לך מדאורייתא שהן עיקר כתובה, וכל זה הוא שמינית אונקיא של קולוניא (שהוא 'שנים ומחצה' פשיטין (פני בל"א) 'למשקל הברזל' (לשון רש"י בבא קמא לו, סע"ב), נמצא שמאיתם זקוקים הם אלף וחמש אונקיות של קולוניא ומחירו בדולרים (כשמחיר אונקיא כסף למשקל טרוי הוא 28 דולר): 660 דולר בקירוב. וסך הכל הכתובה והנדוניא לשיטת הרב משה פיינשטיין 42,660 דולר (כשמחיר אונקיא כסף למשקל טרוי הוא 28 דולר). ותן לחכם ויחכם עוד].

ובספר שיעורי תורה להגאון רבי אברהם חיים נאה סימן ג אות מד (ירושלים תש"ז, ע' רצה) כתב ששיעור כתובה לפי מנהגנו, לבתולה מאתים זקוקים כסף צרוף, והם משקל (300 דרהם) 961 גרם כסף נקי' [ומספר הגרם שכתב הרא"ח נאה הם לפי הדרהמים התורכיים של 3.2 גרם, אבל במקום אחר בספר שיעורי תורה הזכיר שצורפי הזהב במצרים משתמשים בדרהם שהוא 3.1 גרם שהוא עשירית של אונקיה למשקל טרוי, וכבר נתבאר במקום אחר בארוכה שזהו הדרהם שמזכיר הרמב"ם. ונמצא ש300 דרהם כסף נקי שנהגו בו בירושלים למאיתם זקוקים דחוי לך מדאורייתא לבתולה הם שלשים ושנים אונקיה למשקל קולוניא. ומיוסד על מה שכתב רש"י בפרשת תרומה על הפסוק 'כבר זהב' שהמנהג הוא ליטרא (כנ"ל בארוכה), ובסוגיא דמאיתם זקוקים כסף צרוף נחברו שמאיתם זקוקים הם מאה ליטראין שכל ליטרא הוא ט"ז אונקיה למשקל קולוניא; נמצא שמאיתם זקוקים הם ל"ב אונקיה למשקל קולוניא. ובמחיר 28 דולר לאונקיה (למשקל טרוי) כסף נקי, הערך של שלשים אונקיה (למשקל טרוי) הם שמנה מאות וארבעים דולר (28*30=840)]. ושם ע' רצו ואילך נתבאר שהיה מנהג ירושלים שה300 דרהם הם 2 נפוליון זהב, והיו גוברים בעד כל הכתובה (המאיתם זקוקים) עם המאיתם זקוקים) 10 נפוליון זהב. נמצא שהמאיתם זקוקים הם 1200 דרהם כסף שהם 120 אונקיות למשקל טרוי שהם עשר ליטראין דכסף (כידוע שהליטרא 'פונט') של כסף או זהב (או שאר מתכות) הוא י"ב אונקיה למשקל טרוי, שהם 128 אונקיות כסף נקי למשקל הברזל של קולוניא (וביחד עם 30 אונקיות למשקל טרוי (שהם 32 אונקיות למשקל קולוניא) של המאיתם זקוקים, הסך הכל של הכתובה עם הנדוניא הוא 150 אונקיות כסף נקי למשקל טרוי (שהוא 160 אונקיות כסף נקי למשקל קולוניא). ובמחיר 28 דולר בקירוב לאונקיא של כסף למשקל טרוי, נמצא הסך הכל של התחייבות הכתובה עם הנדוניא הוא ארבע אלפים ומאתים דולר בקירוב [ולכן נוהגים הרבנים דקהלות ליובאוויטש בארצות הברית (שקיבלו עליהם פסקי הרא"ח נאה בנוגע למדות ושיעורים) (מלבד בשיעור עלות השחר) (להודיע להחתן כשהוא מקבל את הקנין על הכתובה שהוא מתחייב על סכום שביין ארבעת אלפים לחמשת אלפים דולר].

26 כתובות י, א.

27 כתובות שם.

מאות בשנים שהכלה עושה הסעודה ולא הוזכר שבדורות אלו אינו נאמן, אלא צריך לומר דמה שהיא עשתה הסעודה הוא נחשב כהנכניסה לו נדוניא דמי הסעודה שהוא יצטרך לשלם כשיגרשנה ותתאלמן. ואף שעל מעות שמכנסת האשה מנדונייתה צריך להוסיף שליש, היינו במעות מזומן שעשוין להרויח בהן; אבל מעות אלו שהוציאה על עשיית הסעודה שהיה הוא צריך להוציא – הוא כנתינת מעות כאילו שידוע לכל שאינו שייך להרויח בהן, שליכא טעם שיוסיף. וגם לא שייך שיהיה בהן הפסד, כהכניסה לו כלים ואינו פרגמטיא ששמין אותן – שהדרך הוא לשום ביותר; שהרי הוציאה מעות מזומן וידוע בבירור כמה הוציאה, שלכן צריך ליתן לה כשנתאלמנה ונתגרשה שיווי דמי הסעודה לא בהוספה ולא בפחת²⁸.

28 עיין בארוכה בשו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ד סימן צב.

ו"נמצא כי פורים הוא היום היחיד בשנה בו יכול יהודי לשנות את כל הגזרות אפילו מה שבבחינת נחתם בטבעת המלך. ובזה מיוחד פורים מכל המועדים, שבתות וימים טובים, שאין בהם גילוי זה. וכדכתיב: ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך ותעש. המלך הוא מלכו של עולם אומר ליהודי ההולך חשכים ושרוי בהסתרים, מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך ותעש. במשתה היין הנך יכול לפעול כל משאלותיך ובקשותיך, ולכן גם אם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא יבטלו, כי הקב"ה פתח פתח מיוחד שהאור הגדול הזה יאיר בכל שנה ושנה ביום הפורים לעדי עד".

הנה העיקר בר"ה הוא להיות לבני ישראל אהבה ואחדות ביניהם. ומזה יקח האדם מוסר השכל שלא יחזיק במחלוקת כי עיקר הקיום שלנו הוא מחמת זכות האבות הקדושים ואם בני"ש להם מחלוקת אזי באותה שעה אין שמוותיהם של האבות נזכרים למעלה ולכך לא יוכלו האנשים ח"ו לזכות בדין למעלה ובפרט בימים אלו. (חסד לאברהם)

אי אפשר לקבל יום הקדוש הזה רק בשמחה וישוב הדעת, כי על ידי שמחה המוח מזוכך, ועיקר התשובה ע"י מוח זך. וצריך להיזהר מאוד מעצבות ומרה שחורה כמו כל החטאים ומדות רעות, ואעפ"כ יכול להיות בתשובה, כי עיקר תשובה בעי שמחה. (בית אהרן)

אמרו חז"ל במדרש הובא בטור הל' ר"ה, אומה זו יודעת אופי' של אלקי', דכל האומות מתעטפים שחורים ולובשים שחורים אבל ישראל לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, לפי שיודעים שיעשה להם הקב"ה נס. ולכאורה אינו מובן מהו השמחה דלובשים לבנים, דאף שיודעים שיעשה להם נס מ"מ הרי ה' יותר טוב שלא יהי' משפט כלל. אך הענין הוא שהמשפט דר"ה הוא בשביל המשכת אור נעלה יותר, ועל זה הוא השמחה. וזהו מ"ש יעשה להם נס, דנס הוא למעלה מהטבע, היינו אור שלמעלה מהשתלשלות. כי זה היום תחלת מעשיך, כי המלכות נכללת בבחי' המלך המרום לבדו מאז, ומשם צריך להמשיך. (סו"מ מלוקט ח"א ע' תפט)